

УДК 378.147: 004.77

UDC 378.147: 004.77

DOI: [10.31475/ped.dys.2020.29.08](https://doi.org/10.31475/ped.dys.2020.29.08)

АНАТОЛІЙ ВИХРУЩ,

*доктор педагогічних наук, професор
(Україна, Тернопіль, Тернопільський національний
медичний університет імені І. Я. Горбачевського,
майдан Волі, 1)*

ANATOLIY VYKHRUSHCH,

*doctor of pedagogical sciences, professor
(Ukraine, Ternopil, I. Ya. Horbachevsky Ternopil
National Medical University,
Voli Square, 1)*

ORCID: [0000-0002-1982-0768](https://orcid.org/0000-0002-1982-0768)

**Розумове виховання в педагогічній системі Андрея Шептицького
(1914–1939 рр.)**

Intellectual Education in the Pedagogical System of Andrii Sheptytskyi (1914–1939)

У статті охарактеризовано особливості педагогічної системи, зокрема найважливіші аспекти розумового виховання особистості в творчій спадщині видатного мислителя Андрея Шептицького. З позицій системного підходу розглядаються теоретичні засади розвитку інтелекту. Акцентовано увагу на питаннях спільного читання книжок духовного змісту в церквах і в родинах, необхідності освіти дорослих, особливостях лекторської майстерності, психологічних аспектах авторської аргументації, значимості наукових шкіл, динаміки головних цінностей в процесі розвитку суспільства, співвідношенні знань, освіти і мудрості, творчості. Виокремлено новаторський характер школи молитви. Кожне слово молитви розглядається на такому високому рівні, який є прикладом і для сучасних дослідників. Для педагогіки вищої школи доцільно врахувати в контексті досліджуваної проблеми важливий висновок щодо викладання філософії.

Ключові слова: *розумове виховання, розвиток, творчість, філософія, молитва, школа.*

The article describes the features of the pedagogical system, in particular the most important aspects of intellectual education of a personality, based on the creative heritage of Andrii Sheptytskyi. The theoretical foundations of the development of intellect are considered from the point of view of systematic approach. The attention is focused on the issues of mutual spiritual books reading both in churches and families, as well as on the need for adult education, features of lecturing skills, psychological aspects of the author's arguments, the importance of scientific schools, the dynamics of the main values in the process of society's development, the ratio of knowledge, education and wisdom, creativity. The innovative character of the school of prayer is highlighted. Each word of prayer is considered at such a high level, which is an example for modern researchers. An important conclusion about the teaching of philosophy should be taken into account, in the context of the problem under study, for the pedagogy of higher education.

Key words: *mental education, development, creativity, philosophy, prayer, school.*

Вступ / Introduction. Проблема розумового виховання залишається пріоритетною для сучасної педагогічної науки і практики. Оцінюючи значимість педагогічної системи Андрея Шептицького в досліджуваний період, важливо врахувати зміни в політичному, соціально-економічному житті Європи. Насамперед звернемо увагу на маловідомий факт, характерний для початку ХХ ст. Перехід через етап зміни століть викликав закономірне прагнення узагальнення попереднього етапу розвитку і накреслення перспективних завдань. Зауважимо, що подібне явище спостерігалось і в 2000 р. У контексті освітньої політики назвемо дві найважливіші проблеми. По-перше, був чітко визначений основний показник і, власне кажучи, пріоритет. Це грамотність населення. Була знайдена методика, яка не втрачає значимості до наших днів. Це кількість письменних на тисячу населення. Для компаративістики був отриманий інструментарій, який дозволив проводити не лише описове порівняння, але й отримати точні математичні показники. По-друге, провівши порівняльний аналіз витрат на одного учня упродовж року були отримані вражаючі результати. За таких умов стає очевидною актуальність зростання уваги до питань розумового виховання. Розвиток промисловості, зміни у веденні військових дій, зростання конкуренції стали тими об'єктивними чинниками, які обумовили зміни в педагогічній теорії та

практиці.

Системна провітницька діяльність Андрея Шептицького сприяла тому, що окрім порівняно невеликої частини інтелігенції, саме через пастирські листи, підвищувався рівень культури всього населення, в тому числі й педагогічна культура. Не випадково на цей аспект проблеми звертають увагу дослідники, які вивчають різноманітні аспекти творчої спадщини Митрополита. Наприклад Н. М. Прокоп у висновках до дисертаційного дослідження «Державно-правові погляди Митрополита Андрея Шептицького», підкреслює: «Митрополит А. Шептицький із політичної націоналістичної української ідеології, що сформувалася у другій половині XIX ст., виділив одну вузлову «смысловиттєву» точку – національну ідею, яка в політичному дискурсі організовувала навколо себе теоретикополітичну рефлексію. Завдяки тому, що ця точка погано піддається розумінню широкого загалу українського народу, теоретичний рівень світорозуміння і світобачення якого був нижче, ніж потрібно, то А. Шептицький усвідомив відсутність у її змісті правничого компоненту. У зв'язку із цим він зрозумів, що суто політичний підхід у визначенні національної самосвідомості без належного усвідомлення передових ідей теорії права європейської цивілізації звужує перспективу реалізації національної ідеї. Не випадково, що у вирішальний момент свого життєвого шляху митрополит А. Шептицький вдається до реконструкції національної ідеї, наповнення її змісту розумінням історичних форм державного устрою європейських країн і широким спектром втілення передових ідей правової культури європейської цивілізації» (Прокоп Н. М., 2017). У повній мірі цей висновок актуальний і для освітньої діяльності галицького Митрополита. Глибинна ерудиція, обізнаність з надбаннями світової культури дозволили Андрею Шептицькому запропонувати і приступити до реалізації продуманої системи конкретних дій, спрямованих на підвищення рівня культури народу, складовою частиною якої було розумове виховання.

Зауважимо одну цікаву тенденцію. Чим більше проходить часу тим більше зростає увага до особистості, теоретичної спадщини Андрея Шептицького. Зокрема, опубліковано різноманітні документи і матеріали (Ковба Ж., 2003; Сергійчук В., Кокін С., Сердюк Н., Сердюк С., 2005); захищено змістовні, оригінальні кандидатські дисертації (Гладка Г., 2000; Білас Я., 2003; Крупа Л., 2003; Шеремета О., 2010; Кекош О., 2013; Прокоп Н., 2017); підготовлені до друку цікаві книги (Гентош Л., 2015; Сергійчук В., 2015).

Зауважимо, що кандидатські дисертації захищені в Дрогобичі, Києві, Харкові, за спеціальностями з педагогіки, філософії, історії, юриспруденції. Ці факти дозволяють зробити висновок, що з плином літ ми лише наближаємося до розуміння значимості діяльності та теоретичних узагальнень видатного просвітителя.

Мета та завдання / Aim and tasks. Мета статті – узагальнення теоретичних засад педагогічної системи Андрея Шептицького, виокремлення перспективних ідей важливих для розвитку педагогічної теорії та практики сьогодення.

Завдання дослідження:

- 1) вивчити розвиток поглядів Андрея Шептицького на актуальні питання розумового виховання в нових історичних умовах;
- 2) дослідити вплив пастирських листів на розвиток педагогічної культури українців;
- 3) виявити тенденції розумового виховання представників різних вікових груп і соціальних станів;
- 4) узагальнити значимість ідей Митрополита Андрея для становлення філософії дидактики (система базових понять, закономірності розумового виховання, значимість педагогіки релігії, поєднання індивідуальних особливостей та специфіки суспільного розвитку).

Методи/ Methods. Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс дослідницьких методів, зокрема аналіз і синтез наукових напрацювань, індукція і дедукція історико-педагогічного досвіду, зіставлення і порівняння для визначення спільного й відмінного в теоретичній спадщині Андрея Шептицького, систематизація і класифікація, узагальнення для формулювання висновків, особлива увага зверталася на біографічний метод, конструктивно-генетичний аналіз для здійснення пошуку дидактичних закономірностей.

Результати / Results. У числі найважливіших дидактичних ідей митрополита Андрея обґрунтованих до 1914 р., нами виокремлено наступні ідеї: 1. Спільна діяльність священиків та інтелігенції для підвищення рівня культури народу. 2. Мотивація, побудована на засадах служіння Богові та людям. 3. Розумове виховання як засіб розвитку людини. 4. Розумове виховання в контексті подолання економічних негараздів. 5. Відповідальність інтелігенції за просвітницьку діяльність. 6. Збереження здоров'я, запобігання втомлюваності. 7. Розвиток пам'яті з допомогою підсумків і повторення головних думок. 8. Духовні вправи (реколекції). 9. Спільне читання. 10. Новизна і доречність. 11. Ясність, доступність, простота, образність, порівняння. 12. Слухання добрих проповідей. 13. Гумор. 14. Навчання для життя. 15. Розвиток самостійності,

індивідуальності, ініціативи учнів. 16. Розвиток розуму і волі. 17. Причинно-наслідкові зв'язки між явищами. 18. Розвиток дару проповідництва. 18. Уникнення надмірної критики. 19. Єдність і координація праці наставників. 20. Розуміння вивченого. 21. Значимість запитань. 22. Поєднання теоретичних узагальнень з конкретними фактами. 23. Мовчання. 24. Раціональне використання часу. 25. Концентрація. 26. Створення наукових центрів. 27. Школа молитви (Вихрущ А., 2018). Очевидною є умовність нумерації, яку ми використовуємо лише для більшої наочності та концентрації інформації. Виникає закономірний інтерес, щодо того, як були розвинуті вищеназвані ідеї, які з них зберегли актуальність у наступні роки, які нові аспекти властиві для авторської дидактичної системи були обгрунтовані пізніше.

Час з 2014 до 2018 р. – це період в якому поєдналися трагедії європейського рівня, маємо на увазі першу світову війну і переворот в російській імперії, з особистісними негараздами. Зауважимо, що Митрополит Андрей використовував кожен нагоду для проповідування основ християнства. Як приклад достатньо згадати спогади очевидців про зустріч після повернення із заслання.

16 січня 1918 р. Митрополит звернувся з пастирським посланням до духовенства та вірних. Відразу ж знаходимо ряд ідей, які є логічним продовженням педагогічної системи довоєнного часу. Насамперед звернемо увагу на структуру, яка за задумом Митрополита Андрея повинна сприяти бажаному результату. Враховуючи специфіку військового часу насамперед поставлено завдання, щодо фонду для сиріт. Підкреслена необхідність активізації роботи в школах.

Серед дидактичних ідей виокремлено значимість спільного читання книжок духовного змісту в церквах і в родинях: «Уже перед війною я був зарядив, а тепер то зарядженне пригадую і настоюю на его докладне сповненне, щоб по відправі реєнтий відчитував щоденні християнські молитви; по молитвах будуть самі отці духовні або той, котрого назначать, читати побожну книжку. Обома тими зарядженнями я хотів би Вас усіх заохотити до таких самих молитов і такого самого читання по хатах. Так, як весь наряд в церкві спільно Богови молиться, так само повинна молитися спільно і християнська родина щодня, бодай раз у день, а коли то трудно, то бодай кілька разів у тижні. Так само повинна християнська родина бодай раз у тиждень побожну книжку на голос читати: правильно буде читати отець родини, але коли йому то трудно, а може, неписьменний, або ему не хочеться, то нехай читає мати або дитина, що до школи ходить». До Вас звертаюся, християнські жінки, подбайте про се, щоб Ви собі в родині завели той побожний звичай, старайтеся о се, щоби все була в хаті християнська книжка...» (Шептицький А., 1918 р.).

У Пастирському посланні з Риму в 1923 р. Митрополит звертає увагу на один із аспектів освіти дорослих. Маємо на увазі відповідальне ставлення до праці, служіння суспільним інтересам: «Де в якій суспільності, як чим хто є, – чи то лікар, адвокат чи робітник, хлібороб чи вчитель, купець чи священик – кождий робить, що до нього належить, і совісно, і так, як знає найліпше, і що має сил до того, – там, певно, для добра загалу кождий служитиме такою роботою, яка дійсно щось значить і з якої щось путнього мусить таки вийти» (Шептицький А., 1923).

Ми вже відзначали значимість пастирських послань Митрополита Андрея в яких вдало поєднувалися високий рівень теоретичних узагальнень з елементами популяризації. Була досягнута та ясність, яку Й. Ф. Герbart поставив на перше місце в своїй дидактичній системі.

Другим недостатньо оціненим аспектом діяльності Митрополита Андрея є лекторська майстерність, яка заслуговує окремого монографічного дослідження. Як приклад розглянемо лекцію, прочитану Галицьким Митрополитом 18 грудня 1921 р. в Папському східному інституті. Діяльність цього навчального закладу, заснованого ще 15 жовтня 1917 р. (за даними Інтернет-видань академічна діяльність інституту розпочалася 2 грудня 1918 р.) заслуговує на поглиблене вивчення, адже його діяльність не втрачає значимості до наших днів).

У лекції «Місія чернецтва у справі єднання церков» Митрополит Андрей після слів подяки насамперед виокремив «початок нової ери в єднанні Східних Церков із Римом». Фахівці з риторики можуть оцінити елегантність наступної тези: «Шкодою тільки, що не можу запропонувати вам серйознішої роботи. Я мав лише кілька днів на підготовку, тай то заповнених багатьма іншими турботами. Гадаю, що на наступній лекції, а на третій – уже без сумніву, запрошені мовлять, як мовили запрошені на весілля в Кані: «Усі починають із доброго вина, а ви нам залишили його насамкінець». Та що поробиш? Наразі задовольняйтеся скромним вином із півночі, яким можу Вас почастивати» (Шептицький А., 1921).

Текст лекції наповнений оригінальними авторськими роздумами, чіткою аргументацією, визначенням пріоритетних завдань. На нашу думку лекцію такого рівня можна використовувати як приклад для педагогіки вищої школи. Виокремивши як головне завдання єдність церков у нових історичних умовах, Митрополит назвав людей, які працюють для досягнення цієї мети апостолами єдності і зробив наступне узагальнення: «Наше покоління, а можливо, й кілька наступних поколінь повинні будуть працювати в усьому світі над відновленням братерства

народів. Ця праця обов'язково принесе плід «римського миру» не тільки між націями розокремленими нещодавніми ненавистю і злобою, але й між націями, які, не почувачи ненависти одна до одної та не маючи жодних причин для взаємної озлобленості, відокремлені лише тому, що успадкували два різні типи культур, і тому, що не знають і не розуміють одна одну». (Шептицький А., 1921).

У тексті лекції як ілюстрація використано особистий досвід з часів перебування Митрополита в суздальському монастирі – тюрмі.

На завершення лекції запропоновані конкретні пропозиції спрямовані на досягнення ідеалу єдності – одне серце й одна душа.

На нашу думку, у майбутній періодизації розвитку наукових поглядів Митрополита Андрея буде виокремлено 1925 р. Сама назва праці «Психологія унії», яка була до речі надрукована у Франції, є доволі красномовною. Структура і зміст статті не втрачає значимості до наших днів. Насамперед автор аналізує сутність окремих понять: навернення, схизматичний, дисиденти (відокремлені від Церкви не з власної вини). Автор акцентує увагу на двох фундаментальних принципах, які розділяють людство: індивідуалізм і колективізм: «Тоді як одні бачать лише особу, інші бачать лише суспільство. Одні обмежуються роботою, спрямованою на кожну душу зокрема; для інших особа – ніщо, зате суспільство для них стає ідолом, якому треба приносити в жертву осіб і все їх майно. Ті дві концепції, хибні у своїй винятковості й у своєму вкрай радикальному вираженні, спираються на природу людини, а тому знаходять у католицькому вченні застосування й освячення, які об'єднують їх в одну систему та концепцію – концепцію Вселенської Церкви». (Шептицький А., 1925). Цей висновок Митрополита є важливим також у контексті методології науки. Для розуміння суті проблеми, для сучасної педагогічної науки важливим є висновок, щодо традицій. На думку автора: «Традиція має в собі щось таке, що дає їй майже таку саму силу, як у природи, і не вдається легко замінити традицію кровною традицією навчання та виховання. Традиція не піддається заміні іншою традицією» (Шептицький А., 1925). Логічним продовженням цього висновку стала оцінка питань віри. Митрополит підкреслював, що «раптові зміни завжди ризикують бути поверховими. Віра, а особливо її зовнішня форма, так тісно пов'язана з цілою культурою, що стає в душі цілісним організмом, особистою натурою, яку можна змінити лише дуже тяжкою і тривалою працею. Можна прищепити яблуню, та ніколи з неї не зробиш вишні».

Ще одним важливим висновком методологічного рівня є думка Митрополита про необхідність пізнаваності світу, врахування факту, що «людством керують ідеї, і смолоскип, що освітлює шлях поступу, дає наукова праця. І не індивідуальна, а колективна. Індивідуальна наукова праця, праця вченого, котрий лише звіряє тексти, вивчає деталі та констатує факти з крайньою точністю і скрупульозністю, часто має велику цінність, але малий вплив, хіба що це робота якщо не геніїв, то принаймні виняткових людей. Робота великого розмаху потребує узгодженої праці багатьох учених, скерованої до єдиної мети й інспірованої єдиною ідеєю» (Шептицький А., 1925).

Нам не відомо чи хто з авторів до 1925 р. на такому рівні поставив питання про значимість наукових шкіл, так як «треба спеціалістів учених для кожної галузі та кожної країни зокрема. Треба готувати вчених, котрі б у потрібний час могли не лише охопити цілу галузь, широку та незнайому, тих численних дисциплін, а і створити школу в кожній із них зокрема. Створити школу – бо ж ніхто не скаже, що одного людського життя досить для тієї мети: потрібні сотні життів, треба, щоб одне покоління за другим працювало невтомно, з дедалі досконалішою системою, та щоб у такий спосіб когорти вчених довгі роки йшли до здобуття вичерпного знання й вичерпного розуміння всього того, що належить до цієї проблеми» (Шептицький А., 1925).

Для розумового виховання важливим і дещо несподіваним є висновок про спосіб говорити з людьми, використовуючи можливості мистецтва.

Якісно новий період в неперервній інтелектуальній праці Митрополита Андрея розпочався в 1932 р. Праця «Божа мудрість» не має аналогів в християнській українській педагогіці, досліджуваного періоду. Ця аналітична робота має ряд переваг.

На самому початку видатної праці Митрополит Андрей виокремлює як «цінну прикмету нашого народу» прагнення до освіти: «Всі українці високо цінують науку й освіту. Як діти, що з такою ревністю горнуть до школи й бажають учитися, так і їх родичі та старші у народі уважають науку, освіту, знання за першу й найважливішу потребу народу. Може, стан пониження чи поневолення, у якому через довгі століття находився наш клир і наш нарід, може, відчута інстинктом потреба, може, свідомість, що ніщо більше, ніщо ліпше не причиниться до двигнення, як знання, є причиною, що наука й освіта є у нас ідеалом, до неї горнеться наша молодь...» (Шептицький А., 1932). Цей висновок важливий для розуміння динаміки головних цінностей в процесі розвитку суспільства. Щоправда, оцінюючи розвиток не потрібно забувати про можливість своєрідної зупинки, а нерідко і деградації різноманітних аспектів життєдіяльності. Не втрачають значимості висновки методологічного рівня, щодо системи цінностей на особистісному рівні.

Поставивши на перше місце вартість людини перед Богом, митрополит Андрей своєрідно визначив наступний пріоритет: «З соціальних вартостей ми уважаємо майже першою інтелектуальну силу знання й науки. І той суд був би, здається, найсправедливішим судом про вартість людей, очевидно людей етично здорових, бо етичних калік чи дивоглядів, людей без етичної вартости, навіть і дуже інтелігентних, усі люди ставлять поза межі людської суспільности; бандитів, хоча й інтелігентних, зрадників або злодіїв, ніхто не уважає за людей, про яких вартість взагалі можна би говорити. Але й у них розум, знання, мудрість – це перша найважливіша суспільна сила, більша, ніж фізична сила, більша ніж богацтва» (Шептицький А., 1932).

Важливим є тезис про співвідношення знань, освіти і мудрості: «Яку ми й не прив'язували вартість до самої освіти чи знання, все-таки найвищим титулом в очах наших буде мудрість.... Ані богацтва, ані влада, ані могутність і сила не окупить глупоти й не заступить мудрости; без мудрости сила чи значіння набуде в найліпшій разі робити вражіння якогось фізичного рідкого явища, а лише мудрість буде імпонуючим духовим людським явищем.... Я все вибрав би бути мудрим жебраком, як дурним царем, і думаю, що такий суд є правильний й що так само, як я, правильно судили би й вибрали б більшість помежи українцями» (Шептицький А., 1932).

У системних роздумах Митрополита виокремлена проблема творчості: «А що нема предмету, в яким творчість людського інтелекту взагалі була в середніх школах представлювана, з того виходить у вихованню молоді та прямо нездорова – бо односторонна – гадка, що красне письменство є першим і найважливішим продуктом людської мислі» (Шептицький А., 1932).

Для педагогіки вищої школи доцільно врахувати, в контексті досліджуваної проблеми, важливий висновок з 1932 р., що «на європейських університетах філософію так викладають, що не раз ані одним словом не згадають про філософію Індії, хоч Індія представляє щонайменше 90 % інтелектуального розвою людства поза християнством. Усі катедри філософії й історії філософії досі ще ігнорують найвищі й найсовершенніші твори людської мислі» (Шептицький А., 1932).

Аналізуючи проблему мудрості, Митрополит Андрей пропонує конкретний взірець. Маємо на увазі його глибинний аналіз «школи молитви». Кожне слово молитви розглядається на такому високому рівні, який є прикладом і для сучасних дослідників. Наприклад при вивченні значимості першого слова молитви «Отче», підкреслено: «Щойно Новий Завіт відкрив, об'явив людям ту Божу прикмету, що він є батьком, і дозволив нам людям, тим іменем називати Всевишнього... Хто ж зуміє змірити глибину цього слова, цієї ласки, цього достоїнства, цього синівства, хто ж зможе оцінити вагу й вартість відношення до Бога, цього наслідства, тої зв'язі, що нас лучить з Богом». (Шептицький А., 1932).

Цікавим є пояснення поняття «інтелект» на основі латинської мови. Виокремлено в цьому понятті два слова: читати і доходження до суті речі (Шептицький А., 1932). У концентрованому вигляді суть пізнання пропонується Митрополитом Андреем у наступній формулі: «Ціле пізнання людини веде ум у глибину. Із зовнішнього спостереження зміслів веде в умові пізнання глибокого змісту. Очевидно, світло нашого розуму є скінченне, себто не є безконечне, має свої границі. Ті границі є тим даліше, чим остріший і бистріший розум. Чим розум сильніший, тим глибше й даліше сягає. Та є речі, до яких ніякий розум людини не може сягнути. Тому треба чоловікові якогось надприродного розуму, щоби зміг сягнути до пізнання і тих річей, що їх світлом природного розуму не можна пізнати» (Шептицький А., 1932).

У філософії дидактики, яка проходить складний процес становлення, особливе місце займе розуміння причинно-наслідкових зв'язків. Не оминув цієї проблеми і Митрополит Андрей: «Мудрим називає того будівничого, що знає найвищу причину в роді будівництва, себто найвищі принципи будівництва». (Шептицький А., 1932).

Розглядаючи проблему мудрості, автор виокремлює здатність передбачати «як погляд неначе вперед, у будучність... Мудрість про будуччину судить з минулих і теперішніх подій. Зводить одні з другими і ставляє неначе правдоподібні обчислення. Того, очевидно, треба, щоб розсудити дорогу, котрою мається йти вперед, до цілі». (Шептицький А., 1932).

У кандидатській дисертації Н. М. Прокоп закономірно звертається увага на один із найбільш яскравих прикладів прогностичної оцінки. На думку дослідниці «Юридична освіта та глибокий український патріотизм, поєднані з інтелектуальною прозорливістю, уможливили те, що А. Шептицький майже за сто років передбачив можливість формування в Україні олігархічних партій, серед яких були й такі, що проводили політику великоросійського національного шовінізму. У разі панування олігархічних партій, згідно з правовими поглядами А. Шептицького, порушується рівновага між громадянським суспільством і державою. Водночас він застерігав, що демократія може породити крайнощі: якщо надати необмежені права й свободи, то це провокує анархію. У цьому контексті він писав: «Можна зробити ще й ту заувагу, що, коли олігархія спирається на одну партію або на один народ, спокуса надучивати власті для гноблення іншої

партії чи національностей більша. Чесноти громадян, що беруть участь у власті, мусять бути тим більші, чим більше партійність і національний шовінізм засліплюють чоловіка» (Прокоп Н. М., 2017).

У 1937 р. опублікована праця Митрополита «Дар П'ятидесятниці» в якій виокремлено одну з центральних системних проблем: «Безумовно, спостереження фактів чи явищ на новому терені може абсорбувати життя багатьох учених дослідників й вимагати безмірної напруги інтелекту цілого людства, а все-таки ті, що розуміють і пояснюють, сповняють функцію, що стоїть на вищому ступні еволюції людського інтелекту. Тим двом нижчим функціям дуже помагає третій елемент людського пізнання – думання, якому відповідає в наукових дисциплінах інтуїція, геніяльність, що знімається аж до надхнення. Над мільонами вже пояснених спостережень могутнім творчим скоком геніяльних гіпотез людський інтелект промощує собі дорогу в невідомі ще простори досліджуваної правди. Ті гіпотези є провідним світлом для повнішого й ліпшого розуміння і для нових дослідів та стверджень» (Шептицький А., 1937).

Як своєрідний підсумок досліджуваної проблеми, текст в якому поєдналися богословські, філософські, педагогічні аспекти розумового виховання стала молитва Митрополита Андрея «Про Божу мудрість». Зауважимо, що цикл таких молитов започаткований Митрополитом у 1932 р., напередодні величної акції «Українська молодь Христові», яка для національного становлення має виключно важливе значення, не випадково її учасники згадували цю подію все життя. Цей унікальний текст, ще ввійде в педагогічні хрестоматії. Молитва складається з трьох своєрідних частин. По-перше, це возвеличення Божої мудрості, яка є» неначе учителькою чи скарбницею усіх чеснот і всіх духовних дарів. Тому перегляньмо чесноти християнського життя, о які треба нам щодня просити, збираючи ті всі чесноти в ту форму, про яку говоримо, – у форму Божої мудрості, – пригадуючи собі тим способом, що Божа мудрість або містить у собі ті чесноти, або до них веде, їх учить і є провідницею на їх дорозі. Великий і всемогутній Боже! Зішли на мене з високих і святих своїх небес і від престолу своєї святої слави Твою святу Мудрість, приналежну Тобі».

По-друге, це розгорнута система, яка передбачає розуміння призначення людини, обов'язків, радості та смутку, праці та відпочинку, системи цінностей, слова і діла: «Дай мені мудрість Твого уподобання, щоб я в житті умів те, що Тобі миле, гаряче бажати, мудро шукати, у правді признавати і досконало виповняти на славу й честь Твого святого імені, «на хвалу слави Твоєї ласки».

Дай мені, Боже, мудрість мого стану, щоб я все сповняв, чого бажаєш, дай мені розуміти мої обов'язки, дай мені мудрість моїх обов'язків і дай мені їх виконати так, як треба і як належить на славу твою і хосен моєї душі.

Дай мені мудрість твоїх доріг і мудрість ходити стежками Твоєї святої волі. Дай мені мудрість поведження і неповодження, щоб я вмів не вивищатися в одних і не упадати в інших. Дай мені мудрість радості і мудрість смутку; нехай тішуся лише тим, що до Тебе веде, нехай смучуся лиш тим, що від Тебе віддалює.

Дай мені мудрість всього, що переминає, і всього, що триває; нехай перше в моїх очах маліє, а друге росте. Дай мені мудрість праці та мудрість відпочинку; нехай мені буде розкішню праця для Тебе, а втомою відпочинок без Тебе. Дай мені мудрість щирого і простого наміру, мудрість простоти, мудрість ширости. Нехай серце мое звертається до Тебе і в усьому шукає Тебе впродовж цілого життя.

Дай мені мудрість послуху для твого закону, для Твоєї Церкви. Дай мені мудрість убозтва, щоб я ніколи не оцінював дїбр інакше, як відповідно до їх дійсної вартости. Дай мені мудрість чистоти, відповідно до мого стану та покликання.

Дай мені мудрість терпеливості, мудрість покори; мудрість веселости і поваги, мудрість Господнього страху; мудрість правдомовности і добрих діл. Нехай буду терпеливим без ніякого нарікання, покїрним без найменшого удавання, веселим без немїрного смїху, поважним без суворости; щоб я боявся Тебе без спокус розпуки; щоб я був правдомовний без тїні двоязичности; нехай мої добрі діла будуть вільні від самоуподобання.

Дай мені мудрість – ближніх у потребі напаминати без самовивищення; дай мені будувати словом і ділом без лицемір'я. Дай мені, Боже, мудрість чуйности, уваги й обережности, нехай мене не зводить на бездорїжжя ніяка пуста гадка.

Дай мені мудрість благородности, нехай мене ніколи не повалить ніяке брудне й недостойне прив'язання. Дай мені мудрість правости, нехай мене ніколи не зводить з дороги обов'язків ніякий самолюбний намір. Дай мені мудрість мужества й сили, нехай мене не звалить ніяка буря. Дай мені мудрість свободи, нехай мене ніколи не поневолить ніяка насильна пристрасть!

Дай мені мудрість богословських чеснот і моральних чеснот: віри, надїї, любови, благорозумности, побожности, здержливости і мужности. Дай мені, Боже, мудрість апостолів, мудрість мучеників; дай мені мудрість священичу й душпастирську, дай мені мудрість

проповідників і вчителів, дай мені мудрість служителів святих таїн, дай мені мудрість євхаристійну і мудрість таїнственну – мудрість молитви і душевного зріння.

А передусім, Господи, дай мені мудрість сердечного розкаяння і досконалого жалю. Дай мені мудрість пізнання себе в моїй немочі і злобі; дай мені мудрість умиртвлення і посту; дай мені мудрість відречення і пожертвування себе; дай мені мудрість жертви, мудрість хреста, мудрість крові».

По-третє, у молитві підкреслюється значимість єдності та взаєморозуміння. Цікавим є завершення молитовного тексту: «Дай мені ту мудрість, що мені і моему народові найбільше недостає. Дай мені мудрість правдивого вдоволення, правдивого щастя. Амінь» (Шептицький А., 1932).

Висновки / Conclusions. Аналіз праць, написаних Митрополитом Андреем, підтверджує попередній висновок про наявність складної та багатогранної авторської педагогічної системи, яка потребує декількох монографічних досліджень. Своєрідна програма, яку Митрополит окреслив на початку своєї діяльності, розвивалася та вдосконалювалася. Відбувся перехід до вищого рівня узагальнень. Маємо передумови для розбудови філософії освіти і філософії дидактики. На часі узагальнення спадщини Андрея Шептицького з допомогою побудови структурних, функціональних, теоретичних моделей, проведення системних компаративістичних досліджень, спрямованих на оцінку відповідей українських мислителів на виклики початку ХХ ст. Додаткового вивчення потребує узагальнення досвіду початку тридцятих років двадцятого століття. Саме в цей час в СРСР відбувається згорання реформ, уніфікація, знищення передумов для педагогічної творчості. У європейських країнах у цей же час з'являються нові підходи до системи освіти, продовжується інтеграція філософії, педагогіки, психології, теоретичні узагальнення досягають якісно вищого рівня.

Список використаних джерел і літератури:

Андрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939–1944 рр.). (2005). Київ: Українська Видавнича Спілка [in Ukrainian].

Білас, Я. (2003). *Митрополит Андрей Шептицький і проблеми національно-визвольного руху українців*. (Автореф. дис. канд. наук). Київ [in Ukrainian].

Вихрущ, А. В. (2018). Розумове виховання в педагогічній системі Андрея Шептицького (1899–1914 рр.). *Педагогічний дискурс*, (25), 72–78 [in Ukrainian].

Гентош, Л. (2015). *Митрополит Шептицький: 1923–1939. Випробування ідеалів*. Львів: ВНТЛ-Класика [in Ukrainian].

Крупа, Л. (2003). *Вплив митрополита Андрея Шептицького на суспільне і культурно-просвітницьке життя в Галичині кінця ХІХ – першої половини ХХ століття*. (Автореф. дис. канд. наук). Чернівці [in Ukrainian].

Кекош, О. М. (2013). *Просвітницька діяльність та педагогічні погляди Андрея Шептицького*. (Автореф. дис. канд. наук). Дрогобич [in Ukrainian].

Ленчик, В. (2010). *Визначні постаті Української Церкви: Митрополит Андрей Шептицький і Патріарх Йосиф Сліпий*. Львів: Свічадо [in Ukrainian].

Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1941–1944 рр. (2003). (Упор. Ж. Ковба; наук. кер. А. Кравчук). Київ: Дух і Літера [in Ukrainian].

Місія чернецтва у справі єднання церков. (2009). *Шептицький Андрей. Пастирські послання 1918–1939 рр.* (Т. 2). Львів: Видавництво «АРТОС» [in Ukrainian].

Прокоп, Н. М. (2017). *Державно-правові погляди митрополита Андрея Шептицького*. (Автореф. дис. канд. наук). Харків [in Ukrainian].

Психологія унії. Шептицький Андрей. Пастирські послання 1918–1939 рр. (2009). (Т. 2). Львів: Видавництво «АРТОС» [in Ukrainian].

Сергійчук, В. (2015). *Українські державники: Андрей Шептицький*. Вишгород: ПП Сергійчук М. І. [in Ukrainian].

1918 р., січня 16, Львів. Перше пастирське послання Митрополита Андрея до духовенства та вірних після свого повернення із заслання в Росії. В кн.: *Шептицький Андрей. Пастирські послання 1918–1939 рр.* (Т. 2). (2009). Львів: Видавництво «АРТОС» [in Ukrainian].

1923 р., липня 12, Рим. Пастирське послання Митрополита Андрея до духовенства та вірних із закликом до єдності і солідарності. В кн.: *Шептицький Андрей. Пастирські послання 1918–1939 рр.* (Т. 2). (2009). Львів: Видавництво «АРТОС» [in Ukrainian].

1932 р., жовтня 8 – 1933 р., лютого 15, Львів. Праця Митрополита Андрея. Божа мудрість. В кн.: *Шептицький Андрей. Пастирські послання 1918–1939 рр.* (Т. 2). (2009). Львів: Видавництво «АРТОС» [in Ukrainian].

1935 р., лютого 12 – 1935 р., грудня 15, 1936 р., Львів, Праця Митрополита Андрея Християнська праведність. В кн.: *Шептицький Андрей. Пастирські послання 1918–1939 рр.* (Т. 2). (2009). Львів: Видавництво «АРТОС» [in Ukrainian].

1937 р., травень – жовтень., Львів. Праця Митрополита Андрея Дар Пятидесятниці. В кн.: *Шептицький Андрей. Пастирські послання 1918–1939 рр.* (Т. 2). (2009). Львів: Видавництво «АРТОС» [in Ukrainian].

Шеремета, О. Ю. (2010). *Етичні ідеї митрополита Андрея Шептицького у релігійно-філософському*

контексті кінця XIX – першої половини XX ст. (Автореф. дис. канд. наук). Київ [in Ukrainian].

References:

Andrei Sheptytskyi u dokumentakh radianskykh orhaniv derzhavnoi bezpeky (1939–1944 rr.) [Andrei Sheptytskyi in the Documents of the Soviet State Security Bodies (1939–1944)]. (2005). Kyiv: Ukrainiska Vydavnycha Spilka [in Ukrainian].

Bilas, Ya. (2003). *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi i problemy natsionalno-vyzvolnoho rukhu ukraintsiu* [Metropolitan Andrei Sheptytskyi and the Problems of the National Liberation Movement of Ukrainians]. (Candidate's thesis). Kyiv [in Ukrainian].

Vykhreshch, A. V. (2018). Rozumove vykhovannia v pedahohichnii systemi Andreia Sheptytskoho (1899–1914.) [Mental Education in the Pedagogical System of Andrei Sheptytskyi (1899–1914)]. *Pedahohichnyi dyskurs – Pedagogical Discourse*, 25, 72–78 [in Ukrainian].

Hentosh, L. (2015). *Mytropolyt Sheptytskyi: 1923–1939. Vyprovuvannia idealiv* [Metropolitan Sheptytskyi: 1923–1939. Test of Ideals]. Lviv: VNTL-Klasyka [in Ukrainian].

Krupa, L. (2003). *Vplyv mytropolyta Andreia Sheptytskoho na suspilne i kulturno-prosvitnytske zhyttia v Halychyni kintsia XIX – pershoi polovyny XX stolittia* [The Influence of Metropolitan Andrei Sheptytskyi on Social and Cultural-Educational Life in Galicia at the End of the XIX – First Half of the XX Century]. (Candidate's thesis). Chernivtsi [in Ukrainian].

Kekosh, O. M. (2013). *Prosvitnytska diialnist ta pedahohichni pohliady Andreia Sheptytskoho* [Educational Activity and Pedagogical Views of Andrei Sheptytskyi]. (Candidate's thesis). Drohobych [in Ukrainian].

Lentsyk, V. (2010). *Vyznachni postati Ukrainiskoi Tserkvy: Mytropolyt Andrei Sheptytskyi i Patriiarkh Yosyf Slipyi* [Prominent figures of the Ukrainian Church: Metropolitan Andrei Sheptytskyi and Patriarch Yosyp Slipyi]. Lviv: Svichado [in Ukrainian].

Mytropolyt Andrei Sheptytskyi. Dokumenty i materialy 1941–1944 rr. [Metropolitan Andrei Sheptytskyi. Documents and Materials of 1941–1944]. (2003). Kyiv: Dukh i Litera [in Ukrainian].

Misiia chernetstva u spravi yednannia tserkov [The Mission of Monasticism in the Unification of Churches]. In: *Sheptytskyi Andrei. Pastyrski poslannia 1918–1939 rr.* (2009). (T. 2). Lviv: Vydavnytstvo «ARTOS» [in Ukrainian].

Prokop, N. M. (2017). *Derzhavno-pravovi pohliady mytropolyta Andreia Sheptytskoho* [State and Legal Views of Metropolitan Andrei Sheptytskyi]. (Candidate's thesis). Kharkiv [in Ukrainian].

Psykhohiia unii. Sheptytskyi Andrei. Pastyrski poslannia 1918–1939 rr. [Psychology of the Union. Sheptytskyi Andrei. Pastoral Epistles of 1918–1939]. (2009). (T. 2). Lviv: Vydavnytstvo «ARTOS» [in Ukrainian].

Serhiichuk, V. (2015). *Ukrainski derzhavnyky: Andrei Sheptytskyi* [Ukrainian Statesmen: Andrei Sheptytskyi]. Vyshhorod: PP Serhiichuk M. I. [in Ukrainian].

1918 r., sichnia 16, Lviv. Pershe pastyrske poslannia Mytropolyta Andreia do dukhovenstva ta virnykh pislia svoho povnennia iz zaslannia v Rosii [1918, January 16, Lviv. The First Pastoral Message of Metropolitan Andrei to the Clergy and the Faithful after His Return from Exile in Russia]. In: *Sheptytskyi Andrei. Pastyrski poslannia 1918–1939 rr.* (2009). (T. 2). Lviv: Vydavnytstvo «ARTOS» [in Ukrainian].

1923 r., lypnia 12, Rym. Pastyrske poslannia Mytropolyta Andreia do dukhoverstva ta virnykh iz zaklykom do yednosti i solidarnosti [1923, July 12, Rome. Pastoral Message of Metropolitan Andrei to the Clergy and the Faithful with a Call to Unity and Solidarity]. In: *Sheptytskyi Andrei. Pastyrski poslannia 1918–1939 rr.* (2009). (T. 2). Lviv: Vydavnytstvo «ARTOS» [in Ukrainian].

1932 r., zhovtnia 8 – 1933 r., piutoho 15, Lviv. Pratsia Mytropolyta Andreia. Bozha mudrist [1932, October 8 - 1933, February 15, Lviv. The work of Metropolitan Andrei. God's Wisdom]. In: *Sheptytskyi Andrei. Pastyrski poslannia 1918–1939 rr.* (2009). (T. 2). Lviv: Vydavnytstvo «ARTOS» [in Ukrainian].

1935 r., liutoho 12 – 1935 r., hrudnia 15, 1936 r., Lviv, Pratsia Mytropolyta Andreia Khrystyianska pravednist [1935, February 12 – 1935, December 15, 1936, Lviv, Work of Metropolitan Andrei Christian Righteousness]. In: *Sheptytskyi Andrei. Pastyrski poslannia 1918–1939 rr.* (2009). (T. 2). Lviv: Vydavnytstvo «ARTOS» [in Ukrainian].

1937 r., traven – zhovten., Lviv. Pratsia Mytropolyta Andreia Dar Piatydesiatnytsi [1937, May – October, Lviv. The work of Metropolitan Andrei The gift of Pentecost]. In: *Sheptytskyi Andrei. Pastyrski poslannia 1918–1939 rr.* (2009). (T. 2). Lviv: Vydavnytstvo «ARTOS» [in Ukrainian].

Sheremeta, O. Yu. (2010). *Etychni idei mytropolyta Andreia Sheptytskoho u relihiino-filosofskomu konteksti kintsia XIX – pershoi polovyny XX st.* [Ethical Ideas of Metropolitan Andrei Sheptytskyi in the Religious and Philosophical Context of the Late Nineteenth – First Half of the Twentieth Century]. (Candidate's thesis). Kyiv. [in Ukrainian].

Дата надходження статті: «28» вересня 2020 р.

Стаття прийнята до друку: «18» листопада 2020 р.

Вихрущ Анатолій – завідувач кафедри української мови Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського, доктор педагогічних наук, професор

Vykhreshch Anatoliy – Head of the Department of the Ukrainian Language of I. Ya. Horbachevsky Ternopil National Medical University, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Цитуйте цю статтю як:

Cite this article as:

Вихрущ, А. (2020). Розумове виховання в педагогічній системі Андрея Шептицького (1914–1939 рр.). *Педагогічний дискурс*, 29, 62–69. doi: 10.31475/ped.dys.2020.29.08.

Vykhreshch, A. (2020). Intellectual Education in the Pedagogical System of Andrei Sheptytskyi (1914–1939). *Pedagogical Discourse*, 29, 62–69. doi: 10.31475/ped.dys.2020.29.08.